

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-yil 5-son

VOLUME 3 / ISSUE 5 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.5.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

- 5 YO'LDOSHEV AZIZJON ERGASH O'G'LI**
Jamoatchilik fikrini o'rganishni huquqiy
tartibga solish masalalari
- 16 ALLAKULIYEV MIRJALOL
DAVRONBEKOVICH**
Norma ijodkorligi faoliyati: son va sifat tahlili
- 22 TURSUNOVA SABINA RAVSHANOVNA**
Turizm xavfsizligini ta'minlovchi huquqiy
hujjatlar tahlili va tasnifi

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 33 GULOMOV AKMALJON
SHUKURILLAYEVICH**
Fuqarolik huquqida suksessiya instituti
va uning qo'llanishi
- 42 IMAMOVA DILFUZA ISMAILOVNA,
RAZAKOVA FARANGIZ KARIM QIZI**
Xalqaro tijorat arbitrajida maxfiylik tamoyilini
qo'llashning huquqiy masalalari
- 54 ISAKULOV ABDUAZIZ**
Not a party, not a problem: the dilemma of
extending arbitration clause to non-signatory
states
- 60 SAIDOV MAKSUDBEK NORBOYEVICH**
Distinctive features of corporate dispute
resolution

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLIH.
KRIMINOLOGIYA.
JINOYAT-IJROIYA HUQUQI.

- 72 NIYOZOVA SALOMAT SAPAROVNA**
Voyaga yetmagan shaxsni g'ayriijtimoiy
xatti-harakatlarga jalb qilganlik uchun jinoiy
javobgarlik masalalari
- 82 TAIROVA GULMIRA MURODJONOVNA**
Jinoyatchilikka qarshi kurashishning
Buyuk Britaniya modeliga xos xususiyatlar
- 89 ISLOMOV BUNYOD OCHILOVICH**
Misr Arab Respublikasi jinoyat qonunchiligida
jazoni yengillashtirish instituti

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA,
TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

- 99 СУЮНОВА ДИЛЬБАР ЖОЛДАСБАЕВНА**
Соблюдение сроков содержания под
стражей при окончании предварительного
следствия и на стадии судебного
разбирательства
- 107 NURMATOV BOBIR ABDUSATTOROVICH**
Inssenirovka qilish orqali sodir etilgan
jinoyatlarni aniqlash va fosh qilishning
ayrim usullari tavsifi
- 114 YERMEKBAYEV BAUIRJAN
AMANTAYEVICH**
Tintuv tushunchasi va tintuv o'tkazishda
shaxs huquqlari va qonuniy manfaatlarining
protsessual kafolatlari

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

- 126 YUSUPOVA FARINGIZ O'KTAM QIZI**
COVID-19 pandemiyasi davrida tibbiyot
sohasida axborot kommunikatsiya
texnologiyalaridan foydalanishning huquqiy
jihatlar

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.5./ORFK6897
UDC: 342.722.32(045)(575.1)

JAMOATCHILIK FIKRINI O'RGANISHNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MASALALARI

Yo'ldoshev Azizjon Ergash o'g'li,

Toshkent davlat yuridik universiteti professori v. b.,

yuridik fanlar doktori

ORCID: 0000-0002-5821-2714

e-mail: a.yoldoshev@tsul.uz

Annotatsiya. Maqolada jamoatchilik fikrini o'rganishga oid O'zbekiston qonunchilik hujjatlari, amaliyoti, xalqaro standartlar va xorijiy tajriba tadqiq etildi. Tadqiqotning maqsadi ushbu jarayonning huquqiy asoslarini takomillashtirish va mavjud kamchiliklarni bartaraf etishdir. Tadqiqot jarayonida milliy qonunchilikda belgilangan "jamoatchilik fikrini o'rganish" tushunchasi takomillashtirishga muhtoj ekanligi va tartibi ishlab chiqilmaganligi, uning shakllari ilmiy muloqotda mavjud emasligi, vositalari o'z ma'nosiga mos kelmasligi va boshqa muammolar aniqlangan. Jamoatchilik fikri va uni o'rganish to'g'risidagi qarashlar, amaliyot va qonunchilik hujjatlari: tahlil, funksional, tuzilmaviy, qiyosiy, rasmiy yuridik va boshqa usullar vositasida tadqiq etildi. Natijada jamoatchilik fikri va uni o'rganish mazmuni ochib berildi; milliy qonunchilikda ushbu jarayonning umumiy qoidalari, jumladan, uning sifati va xolisligini baholash uchun e'lon qilinishi shart bo'lgan ma'lumotlarni belgilash, o'rganish natijalarini referendumda ovoz berish va u boshlanishidan bir kun oldin e'lon qilishni taqiqlash zarurati asoslandi. Muallif jamoatchilik fikrini o'rganishning uslubiy tavsiyalarini O'zbekiston sotsiologlari assotsiatsiyasi va Markaziy saylov komissiyasi, mazkur tavsiyalar va bu boradagi huquqiy me'yorlar ijrosi ustidan nazoratni saylov komissiyalari zimmasiga yuklash taklifini ilgari surgan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati, ommaviy ishtirok, jamoatchilik fikri, o'rganish usullari, so'rov, uslubiy ta'minlash, saylov, referendum.

ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИЗУЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННОГО МНЕНИЯ

Юлдошев Азизжон Эргаш угли,

доктор юридических наук, и. о. профессора

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье исследованы законодательство и практика Узбекистана, международные стандарты и зарубежный опыт изучения общественного мнения. Целью исследования является совершенствование правовых основ этого процесса и устранение имеющихся недостатков. В ходе исследования национального законодательства установлено, что понятие изучения общественного мнения нуждается в совершенствовании, не разработан порядок его проведения, формы и средства его осуществления, соответственно, они отсутствуют в научном обороте и не применяются по смыслу, также были выявлены другие проблемы. Взгляды, практика и нормативные акты об общественном мнении и его изучении исследовались посредством: функционального, структурного, сравнительного, формально-юридического анализа и других методов. В результате было раскрыто содержание общественного мнения и его изучения, были обоснованы: определение в национальном законодательстве общих правил этого процесса, в том числе необходимость определения информации, которая должна быть опубликована для оценки качества и беспристрастности

результатов изучения; необходимость запрета их публикации на референдуме и за день до его начала. Автор выдвинул предложение о возложении на Ассоциацию социологов Узбекистана и Центральную избирательную комиссию разработки методических рекомендаций по исследованию общественного мнения, а контроль за выполнением этих рекомендаций и правовых норм в этой сфере – на избирательные комиссии.

Ключевые слова: общественный контроль, публичное участие, общественное мнение, методы исследования, опрос, методическое обеспечение, выборы, референдум.

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF PUBLIC OPINION STUDY

Yuldoshev Azizjon Ergash ugli,
Tashkent State University of Law,
Acting Professor, DSc in Law

Abstract. The article examines the legislation and practice of Uzbekistan, international standards, and foreign experience in studying public opinion. The purpose of the study is to improve the legal basis of this process and eliminate existing shortcomings. During the study of national legislation, it was established that the concept of “studying public opinion” needs to be improved, the procedure for its implementation has not been developed, the forms and means of its implementation are accordingly absent from scientific circulation and have not been applied according to their meaning, and other problems have been identified. Views, practices, and regulations about public opinion and its study were studied through analysis, functional, structural, comparative, formal, legal, and other methods. As a result, the content of public opinion and its study were revealed, and the definition in national legislation of the general rules of this process was justified, including the need to determine the information that should be published to assess the quality and impartiality of the results of the study and the need to prohibit their publication during a referendum and on the day before it starts. The author put forward a proposal to entrust the Association of Sociologists of Uzbekistan and the Central Election Commission with the development of methodological recommendations for the study of public opinion and control over the implementation of these recommendations and legal norms in this area with the election commissions.

Keywords: public control, public participation, public opinion, research methods, poll, methodological support, elections, referendum.

Kirish

O'zbekistonda demokratik islohotlarni chuqurlashtirish jarayonida jamoatchilik fikrini o'rganish jamoatchilik nazoratining shakli sifatida mustahkamlandi. Biroq jamoatchilik fikrining nisbatan sust o'rganilayotgani uning huquqiy asoslari va huquqni qo'llash amaliyotini o'rganish, aniqlangan kamchiliklarni xalqaro standartlar va xorijiy tajribani inobatga olgan holda bartaraf etish zaruratini ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 12-apreldagi “Jamoatchilik nazorati to'g'risida”gi O'RQ-474-sonli Qonuni 13-moddasida ilk bor jamoatchilik fikrini o'rganish tushun-

chasiga ta'rif berildi. Shuningdek, ushbu moddada jamoatchilik fikrini o'rganishni davlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va ommaviy axborot vositalari qonunchilikka muvofiq o'tkazishi mumkinligi belgilandi. Biroq hozircha jamoatchilik fikrini o'rganish milliy qonunchilikda tartibga solinmagan.

Jamoatchilik fikrini hisobga olish Oliy Majlis Qonunchilik palatasi, Senati va Xalq deputatlari kengashlari faoliyatining asosiy prinsiplaridan biridir. Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari axborot xizmatlari zimmasiga jamoatchilik fikrini o'rganish vazifasi yuklangan. Bunday axborot xizmatlari Oliy Majlis

palatalari va boshqa davlat organlarida ham tashkil etilgan bo'lsa-da, jamoatchilik fikrini o'rganish va hisobga olish tartibga solinmagan.

2006-yil 11-oktabrdagi O'RQ-60-sonli Qonunning 16-moddasida ham qonunchilik tashabbusi huquqi subyektiga qonun loyihasini Qonunchilik palatasiga kiritguniga qadar jamoatchilik fikrini fuqarolik jamiyati institutlari va ilmiy-tadqiqot muassasalari vakillari ishtirokida o'rganish, eng ahamiyatlisi, uni o'rganish tartibi va shaklini o'zi belgilash huquqi berilgan. Biroq qonunchilik tashabbusi subyektlari tomonidan ushbu huquq ro'yobga chiqarilmagan, umuman, ilmiy muhoqotda "jamoatchilik fikrini o'rganish shakllari" tushunchasi mavjud emas.

2021-yil 20-apreldagi O'RQ-682-sonli Qonunning 23-moddasi birinchi qismi beshinchi xatboshisida jamoatchilik fikrini o'rganishning shakllari emas, balki aniqlashning vositalari belgilangan. Ushbu moddaga ko'ra, normativ-huquqiy hujjat loyihasini tayyorlashda uni ishlab chiquvchi ayrim fuqarolarning takliflari, ommaviy axborot vositalarining materiallari, ilmiy va boshqa tashkilotlar, olimlar hamda mutaxassislarning maslahatlari va tavsiyalari, jamoatchilik fikrini aniqlashning boshqa vositalari ma'lumotlarini umumlashtiradi hamda ulardan foydalanadi.

Yuqoridagilardan jamoatchilik fikrini o'rganish shakllari, vositalari va tartibi milliy qonunchilikda batafsil belgilanmagani aniqlandi. Bunday holat jamoatchilik fikrini samarali o'rganishga to'siq bo'lsa ham, milliy tadqiqotchilar tomonidan tadqiq etilayotgani yo'q. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish zarurati tadqiqot mavzusining dolzarbligini ko'rsatadi.

Xorijiy davlatlarda tijorat [1, 8294-b.], siyosat [2, 507–531-b.] va boshqa sohalarida jamoatchilik fikrini o'rganish keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, turli fanlar doirasida tadqiq etilgan. Natijada tijorat sohasida jamoatchilik fikrini o'rganishning xalqaro standartlari ishlab chiqildi [3], saylovda ijtimoiy so'rovlar

o'tkazishning huquqiy asoslari shakllandi [4] va ularni takomillashtirish masalalari keng tadqiq etilmoqda [5]. Erishilgan natijalar jamoatchilik fikrini o'rganishni huquqiy tartibga solish uchun zamin yaratmoqda.

Yuqorida keltirilgan kamchiliklar, xalqaro tajriba va qarashlar tahlili O'zbekistonda jamoatchilik fikrini nafaqat saylovda, balki boshqa ommaviy ishlar yuzasidan o'rganish subyektlari, vositalari, usullarini belgilash, natijalarini baholash, rasmiylashtirish, e'lon qilish va ko'rib chiqish tartibini ishlab chiqish zaruratini ko'rsatmoqda.

Jamoatchilik fikrini o'rganishni huquqiy tartibga solish zaruratini asoslash uchun uning tushunchasi davlat boshqaruvi, siyosiy fanlar va demokratiya nazariyalari doirasida qiyosiy tahlil, mantiqiy, rasmiy-yuridik, tuzilmaviy, tizimli, funksional, ekstrapolyatsiya va boshqa usullar vositasida tadqiq etildi.

Ommaviy ishlar yuzasidan jamoatchilik fikri insonlar irodasini ifoda etishi kabi unsurga ega ekanligi va aholini muayyan masalani hal qilishga safarbar qilish funksiyasini bajarishi tufayli uni o'rganish va natijalarini e'lon qilishni huquqiy tartibga solish zarurati aniqlandi. Ushbu zarurat saylovda jamoatchilik fikrini o'rganish, jumladan, ijtimoiy so'rovlarni o'tkazish huquqiy tartibga solinishi misolida asoslab berildi.

O'zbekistonda jamoatchilik fikrini o'rganishga berilgan ta'rifning bahsli ekanligi aniqlandi. Jamoatchilik fikrini o'rganish mantiqiy tahlil qilinib, uning shakllari mavjud emasligi hamda vositalari deb yuritilgan referendum, fuqarolar murojaatlari va boshqalar, aslida, uning predmeti ekanligi asoslab berildi. Jamoatchilik fikrini o'rganish standartlarini tasdiqlash va umumiy qoidalarini qonunchilikda belgilash, ushbu qoidalar ijrosini nazorat qilishni Markaziy va hududiy saylov komissiyalariga yuklash taklifi ilgari surildi.

Material va metodlar

Qiyosiy tahlil va rasmiy huquqiy usullar asosida saylov jarayonida ijtimoiy so'rov

o'tkazishning huquqiy asoslari o'rganildi. Ushbu jarayonda jamoatchilik fikrini o'rganishning boshqa usullari ahamiyati ochib berildi va ularni huquqiy tartibga solish zarurati asoslandi. Saylovda ijtimoiy so'rov o'tkazish tartibga solingani va tijorat sohasidagi xalqaro standartlarni inobatga olgan holda, ekstrapolyatsiya usuli qo'llanildi, ya'ni ushbu tajribani boshqa sohalarga joriy qilish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Tadqiqot natijalari

O'zbekistonda ilk bor jamoatchilik fikrini o'rganish tushunchasiga 2018-yil 12-apreldagi O'RQ-474-sonli Qonunning 13-moddasida ta'rif berildi. Ushbu moddaga ko'ra, jamoatchilik fikrini o'rganish turli ijtimoiy guruhlarining normativ-huquqiy hujjatlar loyihalari to'g'risidagi, davlat organlarining, ular mansabdor shaxslarining qonunchilik talablariga rioya etishiga, fuqarolarning, yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini, jamiyat manfaatlarini ta'minlashga doir faoliyati to'g'risidagi fikrini baholash maqsadida axborotni yig'ish, umumlashtirish hamda tahlil etishdan iboratdir.

Yuqoridagi ta'rifga ayrim tuzatishlar kiritish ehtiyoji aniqlandi. Avvalo, sanab o'tilgan masalalar jamiyat, ya'ni ommaviy manfaatlarini tashkil qiladi. Ikkinchidan, ommaviy ishlar nafaqat davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari, balki boshqa shaxslar tomonidan ham ta'minlanadi. Uchinchidan, jamoatchilik fikri emas, balki uning aks etishi xolisligi baholanadi.

Aniqlangan kamchiliklarni inobatga olgan holda, jamoatchilik fikrini o'rganishga "turli ijtimoiy guruhlarining qonunchilik me'yorlari, fuqarolar, yuridik shaxslarning huquqlari, qonuniy manfaatlari va boshqa ommaviy ishlar to'g'risidagi fikrini aniqlash maqsadida axborotni yig'ish, umumlashtirish hamda tahlil etish" degan ta'rif berish uning mazmunini xolis aks ettiradi.

Jamoatchilik fikrini o'rganish ta'rifidan u ommaviy manfaatlarini ro'yobga chiqarish bilan bog'liq barcha faoliyat shakllarini qamrab

olishi ayon bo'ladi. Biroq qonunchilik hujjatlarida referendum, jamoatchilik muhokamalari va boshqa ommaviy ishtirok shakllari jamoatchilik fikrini o'rganishning vositalari deyilishi yoki uning shakllarini belgilash to'g'risidagi me'yorga qo'shilib bo'lmaydi.

Ma'lumki, o'rganish shakllari bo'lmaydi, u muayyan usullar yordamida amalga oshiriladi. O'rganish moddiy, jumladan, uskunalar, shuningdek, matematik, til va boshqa vositalar orqali amalga oshiriladi. Shu jihatdan referendum, fuqarolar murojaatlari, jamoatchilik muhokamalari va boshqa ommaviy ishtirok shakllarini jamoatchilik fikrini o'rganish vositalari [6, 231-b.] deb bo'lmaydi.

Jamoatchilik fikri ongning: (1) odamlar faoliyatida obyektivlashgan hamda (2) bevosita o'zidagi faktlarda namoyon bo'ladi. Birinchi faktlarni o'rganish uchun kuzatish, hujjatlar va amaliy faoliyatni tahlil qilish, ikkinchi faktlarni o'rganish uchun so'rov usullari shakllangan [7, 64-65-b.]. Ushbu usullarning turlari ko'p bo'lib, ular so'rov va so'rov bo'lmagan usullarga tasniflanadi.

So'rov bo'lmagan, jumladan, amaliy faoliyatni tahlil qilish usuli bilan ham nodavlat tashkilotlar yetakchilari va boshqa shaxslar, ham jamoaviy faoliyat – referendum, saylov, jamoatchilik muhokamalari, mitinglar va boshqalar o'rganiladi. Demak, referendum va ommaviy ishtirokning boshqa shakllari jamoatchilik fikrini o'rganish vositalari emas, balki predmeti hisoblanadi.

Ongning o'zida aniqlashga ehtiyoj bo'lgan faktlar, ya'ni fikrlar ko'p bo'lib, buning uchun so'rov usullari qo'llanadi. So'rov va so'rov bo'lmagan usullar turli asoslarga ko'ra tasniflanadi [8, 223-231-b.]. Masalan, sifat tadqiq etish: chuqurlashtirilgan intervyu, fokus guruhlar, hujjatlarni tahlil qilish hamda miqdoriy tadqiq etish: anketalashtirish, intervyu olish (jumladan, telefon orqali) usullariga ajratiladi [9, 79-b.].

Aynan ushbu usullarni qo'llash standartlarini ishlab chiqish [10] va huquqiy tartibga solish zarurati mavjud.

Jamoatchilik fikrini o'rganish usullarining ko'pligi va doimiy takomillashib borishi tufayli ularni qo'llash qoidalarini qonunchilik hujjatlarida belgilash murakkab masala. Shuning uchun ushbu qoidalarining kodeks shaklida O'zbekiston sotsiologlari assotsiatsiyasi tomonidan ishlab chiqilishi va Markaziy saylov komissiyasi tomonidan tasdiqlanishi maqsadga muvofiqdir [11]. Bunday kodeks Qozog'istonda ham qabul qilingan [12]. Bugungi kunga qadar jamoatchilik fikrini o'rganish usullari bo'yicha bir necha uslubiy qo'llanmalar nashr qilingan [13, 56-b.].

Shuningdek, jamoatchilik fikrini nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va ommaviy axborot vositalari barobarida davlat organlari ham o'rganishi ijobiy holatdir. Bu jamoatchilik nazorati subyektlariga berilgan huquq bo'lsa, davlat organlari zimmasiga yuklangan majburiyatdir. Ushbu majburiyat davlat organlari va mansabdor shaxslarning jamiyat va fuqarolar oldidagi mas'ulligidan kelib chiqadi hamda davlat boshqaruvini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Demak, amaldagi qonunchilik hujjatlariga ko'ra, jamoatchilik fikrini davlat organlari va jamoatchilik nazorati subyektlari o'zlari mustaqil yoki birgalikda o'rganishlari mumkin. Ushbu holatni qonunchilik hujjatlarida belgilash, jamoatchilik fikrini o'rganishning umumiy qoidalari va standartlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Internet tarmog'idan O'zbekistonda, asosan, "Jamoatchilik fikri" markazi, Yuksalish umummilliy harakati, "Yu-Report" portali va "Kun.uz" onlayn nashri tomonidan o'tkazilgan so'rovlar to'g'risida ma'lumot topish mumkin. Ushbu so'rovlar orasida davlat organlaridan faqat Korruptsiyaga qarshi kurashish agentligi tomonidan bir marta "Yu-Report" portali bilan birgalikda o'tkazilgan so'rov to'g'risida ma'lumot mavjud [14].

Yuqoridagi holat so'rov barobarida jamoatchilik fikrini o'rganishning boshqa usullarini qo'llash va ushbu jarayonni tartib-

ga solishni taqozo qiladi. Chunki bir nechta fuqaro fikrini o'rganib, ularni jamoatchilik fikri sifatida taqdim etish davlat organlari faoliyati va fuqarolar xulq-atvoriga ta'sir qilish imkonini beradi. Ushbu vazifani bajarishda xorijiy mamlakatlardagi saylovlarda ijtimoiy so'rovlar o'tkazishni huquqiy tartibga solish amaliyoti namuna bo'ladi.

Aksariyat davlatlarda jamoatchilik fikrini o'rganish va natijalarini e'lon qilish qoidalari belgilangan bo'lib, ular ijrosini nazorat qiluvchi maxsus organlar faoliyat yuritadi [15]. O'zbekistonda jamoatchilik fikri so'rovlari natijalari, saylov yoki referendum natijalari taxminlarini chop etish (e'lon qilish) tartibi buzilgani uchun ma'muriy javobgarlik belgilangan bo'lsa ham, bunday tartib hozirgacha mavjud emas.

Hozircha O'zbekistonda Saylov kodeksining 103-moddasida saylov kuni va ovoz berish boshlanishidan bir kun oldin jamoatchilik fikri so'rovlari natijalari, saylov natijalari prognozlari, o'tkazilayotgan saylov bilan bog'liq boshqa tadqiqotlarni e'lon qilish (hammaga ma'lum qilish), shu jumladan, axborot tarmoqlari, shuningdek, Internet jahon axborot tarmog'iga joylashtirishni taqiqlash bilan cheklanilgan. Referendumda esa bunday taqiq ham keltirilmagan.

Fransiyada 1977-yil 19-iyulda qabul qilingan saylovlarda jamoatchilik fikrini o'rganish natijalarini nashr etish va tarqatishni tartibga soluvchi 77-808-sonli qonun [4] e'tiborga loyiq. Ushbu qonun ijrosini nazorat qilish uchun Jamoatchilik fikrini o'rganish bo'yicha komissiya tuzilgan. Hech kim ushbu qonun-qoidalarga rioya qilish majburiyati to'g'risida yozma deklaratsiyani Komissiyaga topshirmasdan so'rov o'tkaza olmaydi, aks holda, so'rov natijalarini nashr etish va tarqatishga ruxsat berilmaydi.

Saylov va referendumlar bilan bog'liq so'rov o'tkazadigan organlar Jamoatchilik fikrini o'rganish komissiyasiga so'rov ma'lumotlari nashr etilgan yoki tarqatilgan materiallarni topshirishi, shuningdek, quyidagilar

ko'rsatilgan ma'lumotnomani taqdim etishi shart: suhbatdoshlarni tanlash usuli; namunaning shakllanishi va tarkibi; so'rov o'tkazilgan sharoit; berilgan savollarning to'liq matni; har bir savolga javob bermagan shaxslar soni to'g'risidagi ma'lumot; nashr etilgan natijalarni qayta ishlash chegaralari; e'lon qilingan natijalarni bilvosita olish usuli (agar bunday usul ishlatilgan bo'lsa). Shu kabi komissiyalar boshqa davlatlarda [16] ham tuzilgan.

Jamoatchilik fikrini o'rganishni huquqiy tartibga solish zarurati Marketing va ijtimoiy tadqiqotlar amaliyoti, jamoatchilik fikrini o'rganish va ma'lumotlarni tahlil qilish bo'yicha kodeksning [3] ishlab chiqilishidan ham ayon bo'ladi. Ushbu kodeks 1977-yilda Xalqaro savdo palatasi (ICC) hamda Yevropa jamoatchilik fikri va marketing tadqiqotlari jamiyati (ESOMAR) tomonidan tasdiqlangan bo'lib, 1986-, 1994- va 2007-yillarda qayta ko'rib chiqilgan va takomillashtirilgan. Ushbu kodeks 12 ta moddadan iborat bo'lib, unda jamoatchilik fikrini o'rganishning asosiy prinsiplari, ma'lumotlarni ixchamlashtirish, birlamchi ma'lumotlarni yig'ish, ikkilam-chi ma'lumotlardan foydalanish, axborotni muhofaza qilish va xavfsizlik, mijozlar oldi-dagi majburiyatlar, axborotning ochiqligi, jamoatchilik fikrini o'rganish natijalarini e'lon qilish me'yorlari, kasbiy va yuridik majburiyatlar belgilangan.

Tadqiqotchilarning har doim axloqiy me'yorlarga rioya qilishlari va zarar yetkazadigan yoki ijtimoiy tadqiqotlar va jamoatchilik fikri so'rovi xolisligiga shubha uyg'otadigan har qanday harakatlardan saqlanishlari "ICC" va "ESOMAR" Kodeksi-ning asosiy tamoyillaridan biri sifatida belgilangan. Kodeksning 8-moddasiga muvofiq, tadqiqot natijalarini nashr qilishda uning sifati va xulosalari to'g'riligini baholash uchun zarur ma'lumotlar jamoatchilikka yetarli miqdorda taqdim etilishi kerak [3]. Ushbu va boshqa qoidalar nafaqat iqtisod, balki davlat boshqaruviga ham tatbiq etilishi egri siyosiy manipulyatsiya va boshqa salbiy holatlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Amalga oshirilgan tadqiqotlar jarayonida quyidagi natijalarga erishildi:

- jamoatchilik fikrini o'rganish usullarini aniqlash va ularni qo'llash bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish, huquqiy tartibga solish zarurati aniqlandi;

- jamoatchilik fikrini o'rganish, uning natijalarini rasmiylashtirish va e'lon qilish qoidalarini belgilash hamda ushbu qoidalar ijrosini nazorat qilishni saylov komissiyalari-ga yuklash takliflari ishlab chiqildi;

- saylov va referendumda ijtimoiy so'rovlar o'tkazishni huquqiy tartibga solish, shuningdek, bu sohadagi maxsus komissiya tuzishning Fransiya tajribasi jamoatchilik fikrini o'rganishning boshqa usullarini huquqiy tartibga solish uchun namuna bo'ladi;

- tijorat sohasida jamoatchilik fikrini o'rganish xalqaro standartlarini boshqa sohalar-ga joriy qilish ushbu jarayonni huquqiy tartibga solish qoidalarini ishlab chiqishga mustahkam zamin yaratadi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Jamoatchilik fikri bahsli konsepsiya sifatida e'tirof etilsa ham [17, 243–245-b.], ushbu konsepsiya mazmunidan uni o'rganishni huquqiy tartibga solish zarurati ko'rinadi. Jamoatchilik unga insonlar xulq-atvoriga nisbatan fuqarolar e'tiqodi, mafkurasi va kayfiyatining ifodasi [18, 129–133-b.], xalq tomonidan mamlakat ravnaqi va ertangi kuni-ni ko'zlab bildirilgan mushohada, mulohaza va qarashlar [19, 71-b.], ommaviy ong [20, 44-b.] hamda hukumat quloq solishi maqsad-ga muvofiq bo'lgan xususiy shaxslar fikri [21, 193–196-b.] kabi ta'riflar berilgan. Umuman olganda, jamoatchilik fikri ko'pchilikning fikrini anglatadi va uning obyekti faqat hayotiy muhim masalalar bo'ladi va u jamoa, hudud, fuqarolar guruhi, yosh, jins va boshqa parametrlar bo'yicha tasniflanishi mumkin [22, 150–151-b.].

Yuqoridagilarni inobatga olgan holda, jamoatchilik fikri jamiyat ehtiyojlari va manfaatlari asosida paydo bo'lib, ijtimoiy-siyosiy

jarayonlarning rivojlanishiga faol va bevosita ta'sir ko'rsatish xususiyatini ajratish mantiqiydir [23, 122-b.]. Jamoatchilik fikrini jamoat tashkilotlari, jumladan, siyosiy institutlar, masalan, partiyalar, OAV va boshqalar ifodalaydi. Bunda turli manfaatlarni ifodalovchi, voqealarni har tomonlama yoritadigan ommaviy axborot vositalari va kommunikatsiyalari yetakchi o'rin egallaydi [24, 240-b.]. Ular jamiyatni umumiy manfaatlar atrofida birlashtirish orqali jamoatchilik fikriga majburlash qobiliyatini beradi.

Jamoatchilik fikri mohiyatini anglash uchun uning tuzilishini o'rganish lozim. Faylasuf va sotsiologlar jamoatchilik fikri tarkibida (1) ijtimoiy baho, (2) hissiy va (3) irodaviy unsurlar mavjudligini ko'rsatadilar [25, 122-b.]. Ushbu unsurlar tahlili natijasida jamoatchilik fikri: ifodalash, maslahat, hal qilish; fikrning mazmuniga ko'ra: baholash, tahliliy va konstruktiv, tartibga solish va umuman olganda, safarbar qilish funksiyasini bajarishi aniqlangan.

Jamoatchilik fikrining funksiyalari bir-birini inkor etmasligi va o'zaro bog'liqligi e'tiborga molik. Masalan, telefon so'rovi natijasida "Fuqarolar O'zbekiston Prezidenti rahbarligida O'zbekistonni rivojlantirish ... ta'lim va sog'liqni saqlashni taraqqiy ettirish bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar fuqarolar salohiyatini ro'yobga chiqarish, o'zbekistonliklarni davlat farovonligi va obodligi bilan bog'liq bo'lgan ishlarga keng jalb qilish uchun yangi imkoniyatlar ochishiga ishonishlari aniqlangan" [26]. Ushbu fikr davlatimiz rahbari olib borayotgan siyosatni baholash bilan birga, fuqarolarni uni qo'llab-quvvatlashga safarbar qiladi.

Jamoatchilik fikri konsepsiyasi demokratiyaning kuchayishi natijasida vujudga kelib, "hukumat boshqariladiganlar roziligi bilan hukmronlik qilishi kerak", degan qarashga asoslanadi [27]. Jamoatchilik fikrini ifodalash siyosiy ishtirok turlaridan biri [28, 427-b.] hisoblanadi. Chunki bu nodavlat notijorat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalari va fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlariga o'z faoliyatini ko'pchilik qo'llab-quvvatlashi va o'zining haqligini asoslash imkonini beradi.

Ma'lumki, ommaviy boshqaruv ikki tomonlama: to'g'ri – ommaviy organlardan ular boshqaradiganlar hamda uning aksi bo'lgan qaytma axborot oqimlaridan iborat [29, 98-b.]. Davlat boshqaruvining samaradorligi xolis, to'liq va foydali axborot olish, ya'ni qaytma aloqalarning yo'lga qo'yilganiga bog'liqdir [30, 238–239-b.]. Jamoatchilik fikri ko'pchilikning manfaatlarini birlashtirgani va ifodalagani uchun foydali axborot bo'lib, uni o'rganish va hisobga olish samarali boshqaruv va demokratiya talablaridan biri hisoblanadi [31, 149-b.].

Xorijda jamoatchilik fikri siyosiy qarorlarni qabul qilish asosi hisoblansa [32, 74-b.], milliy tadqiqotchilar uni xalq yondashuvi yoxud xalq nuqtayi nazar deb tushunishni taklif qiladilar [33, 5-b.]. O'z navbatida, jamoatchilik fikrini o'rganish natijalarini e'lon qilish uni shakllantirishning eng ta'sirchan yo'llaridan biridir. Jamoatchilik fikrini muayyan yo'nalishda shakllantirish siyosiy manipulyatsiya hisoblanib [32, 66-b.], u to'g'ri yoki egri maqsadli bo'lishi mumkin.

Boshqarish va ta'sir o'tkazish uchun raqobatda elita o'z imkoniyatlaridan foydalanib, jamoatchilik fikrini shakllantirishi va ommani manipulyatsiya qilishi ma'lum [34, 117-b.]. Jamoatchilik fikri tashqi ta'sirga tezkor munosabat bildirishi tufayli uni yo'naltirish uchun birinchi qadamni ko'pincha siyosatchilar qo'yi-shi kuzatiladi [35, 188-b.]. Bunda jamoatchilik fikridan populizm, millatchilik g'oyalari ta'sirida egri maqsadlarda foydalanishning oldini olish dolzarb masaladir [36, 15-b.].

Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar jamoatchilik fikri so'rovlari natijalari fuqarolar tanloviga ta'sir ko'rsatmasligini asoslashga harakat qilsa, ko'pchilik buning aksini isbotlagan [38]. Shuning uchun jamoatchilik fikri so'rovlarini o'tkazish huquqiy tartibga solinmoqda, jumladan, uning natijalarini e'lon qilish

lish ayrim davlatlarda saylov kunidan ancha oldin taqiqlangan. Masalan, ushbu muddat Bolgariya va Ukrainada – 14 kun, Albaniya va Vengriyada – 8 kun, Rossiyada – 5 kunni tashkil qiladi [38, 7-b.].

Ko'pchilik davlatlarda jamoatchilik fikrini o'rganish natijalarini e'lon qilishga qo'shimcha talablar qo'yilgan. Masalan, Rossiyada saylov va referendum bilan bog'liq ijtimoiy so'rov natijalari nashrida so'rov o'tkazgan tashkilot, uni o'tkazish vaqti, respondentlar soni, ma'lumot to'plash usuli, so'rov o'tkazilgan hudud, savolning aniq ifodasi, yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatoning statistik bahosi, so'rov o'tkazishga buyurtma bergan va mazkur nashr xarajatini to'lagan shaxslar ko'rsatilishi shart [39]. Bunday talablar jamoatchilik fikri natijalarini e'lon qilishda xolislikni ta'minlaydi va ularni e'lon qilayotgan shaxslar mas'uliyatini kuchaytiradi.

Ma'lumki, jamoatchilik fikri mustaqil, ijtimoiy ahamiyatga ega institut sifatida faqat oshkoralik, individual fikrlarning haqiqiy xilma-xilligi mavjud bo'lgan joyda namoyon bo'lishi mumkin [40, 61-b.]. Ushbu holatni inobatga olgan holda, jamoatchilik fikrini saylov barobarida boshqa ommaviy ishlarda ham o'rganishni tartibga solish dolzarb masalaga aylanadi [41, 145-b.].

Xulosalar

O'zbekistonda jamoatchilik fikrini o'rganish bo'yicha amalga oshirilgan tadqiqot ishi natijasida quyidagi xulosalarga kelindi: jamoatchilik fikri fuqarolar tanloviga ta'sir qilishi va davlat qarorlarini qabul qilishga asos bo'lishi tufayli uni o'rganish usullarini huquqiy tartibga solish dolzarb masalaga aylanadi. Aks holda, bir jamoatchilik fikrini xolis o'rganmaslik yoki soxtalashtirish orqali davlat organlari faoliyati va fuqarolar xulq-atvoriga ta'sir qilish imkoniyati yaratiladi.

Jamoatchilik fikrini o'rganishni tartibga solish maqsadida 2018-yil 12-aprelda qabul qilingan "Jamoatchilik nazorati to'g'risida"gi O'RQ-474-sonli O'zbekiston Respublikasi

Qonunining 13-moddasini quyidagi tahrirda qabul qilish maqsadga muvofiq bo'ladi:

"Jamoatchilik fikrini o'rganish turli ijtimoiy guruhlarining qonunchilik me'yorlari, fuqarolarning, yuridik shaxslarning huquqlari, qonuniy manfaatlari va boshqa ommaviy ishlar to'g'risidagi fikrini aniqlash maqsadida axborotni yig'ish, umumlashtirish hamda tahlil etishdan iboratdir.

Jamoatchilik fikri nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari, ommaviy axborot vositalari va davlat organlari tomonidan qonunchilikka muvofiq o'rganilishi mumkin. Jamoatchilik fikrini o'rganish O'zbekiston Respublikasi Markaziy saylov komissiyasi tomonidan uslubiy ta'minlanadi.

So'rov o'tkazgan tashkilot o'rganish natijalari bilan birga ularning xolisligi va to'g'riligini baholash uchun quyidagi zarur ma'lumotlarni e'lon qiladi: so'rov o'tkazgan tashkilotning nomi; so'rov o'tkazishni to'liq yoki qisman moliyalashtirgan shaxsning ism-sharifi, shuningdek, so'rov natijalarini olgan shaxsning ism-sharifi; so'rovda ishtirok etgan shaxslarning soni va tarkibi; so'rov o'tkazilgan sana; so'rov o'tkazish uchun tanlangan usulning asoslanganligi; so'rovda berilgan savol(lar)ning to'liq matni; so'rovda ishtirok etuvchi shaxslarni saralash usuli; saralash usulining asoslanganligi; saralashni amalga oshirish bosqichlari tarkibi; so'rov o'tkazilgan sharoit; berilgan savollarning to'liq matni; har bir savolga javob bermagan shaxslar soni to'g'risidagi ma'lumot; to'plangan ma'lumotlarni qayta ishlash chegaralari; to'plangan ma'lumotlarni qayta ishlash usuli (agar bunday usul ishlatilgan bo'lsa).

Jamoatchilik fikrini o'rganish jarayoni xolis va to'g'ri aks ettirish maqsadida 2021-yil 20-aprelda qabul qilingan "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi O'RQ-682-sonli Qonunning 23-moddasi birinchi qismi beshinchi xatboshisidagi "vositalari" so'zini "usullari" so'zi bilan almashtirish va uni quyidagi tahrirda bayon qilish tavsiya etiladi:

“kuzatish, hujjatlar (ommaviy axborot vositalari, ma’ruzalar va boshqalar) va amaliy faoliyatni (murojaatlar, olimlar, mutaxassislar takliflari, jamoatchilik muhokamalari va boshqalar) tahlil qilish, so’rov usullari yordamida jamoatchilik fikrini o’rganadi hamda uni hisobga oladi”.

2019-yil 25-iyunda qabul qilingan *O’RQ-544-sonli O’zbekiston Respublikasi Qonuni bilan tasdiqlangan O’zbekiston Respublikasining Saylov kodeksini* quyidagi mazmundagi 47¹-modda bilan to’ldirish tavsiya qilinadi:

“47¹-modda. Jamoatchilik fikri so’rovlari va boshqa tadqiqot natijalarini e’lon qilish

Siyosiy partiyalar va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish va ommaviy axborot vositalari jamoatchilik fikri so’rovlari va saylov bilan bog’liq boshqa tadqiqotlar o’tkazish hamda uning natijalarini e’lon qilish (hammaga ma’lum qilish), shu jumladan, axborot tarmoqlariga, shuningdek, Internet jahon axborot tarmog’iga joylashtirishi mumkin.

Jamoatchilik fikrini o’rganish va boshqa tadqiqot natijalarini aniqlash bo’yicha uslubiy tavsiyalar Markaziy saylov komissiyasi tomonidan ishlab chiqiladi”.

1991-yil 18-noyabrda qabul qilingan *“O’zbekiston Respublikasining referendumini to’g’risida”gi 417-XII-sonli O’zbekiston Res-*

publikasi Qonuniga quyidagi qo’shimcha va o’zgartishlar kiritish tavsiya qilinadi:

1) quyidagi mazmundagi 10¹-modda bilan to’ldirish:

“10¹-modda. Jamoatchilik fikri so’rovlari va boshqa tadqiqot natijalarini e’lon qilish

Siyosiy partiyalar va boshqa nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish va ommaviy axborot vositalari jamoatchilik fikri so’rovlari va referendum bilan bog’liq boshqa tadqiqotlarni o’tkazish va uning natijalarini e’lon qilish (hammaga ma’lum qilish), shu jumladan, axborot tarmoqlariga, shuningdek, Internet jahon axborot tarmog’iga joylashtirishi mumkin.

Jamoatchilik fikrini o’rganish va boshqa tadqiqot natijalarini aniqlash bo’yicha uslubiy tavsiyalar Markaziy saylov komissiyasi tomonidan ishlab chiqiladi”.

2) 43-moddani quyidagi mazmundagi ikkinchi qism bilan to’ldirish tavsiya qilinadi:

“Referendum kuni va ovoz berish boshlanishidan bir kun oldin jamoatchilik fikri so’rovlari natijalarini, referendum natijalari prognozlarini, o’tkazilayotgan referendum bilan bog’liq boshqa tadqiqotlarni e’lon qilish (hammaga ma’lum qilish), shu jumladan, axborot tarmoqlariga, shuningdek, Internet jahon axborot tarmog’iga joylashtirish taqiqlanadi”.

REFERENCES

1. Li J., Xu X., Yang Y. Research on the Regulation of Algorithmic Price Discrimination Behaviour of E-Commerce Platform Based on Tripartite Evolutionary Game. *Sustainability*, 2023, no. 10, pp. 82–94.
2. Ghitza Y., Gelman A. Voter registration databases and MRP: Toward the use of large-scale databases in public opinion research. *Political Analysis*, 2020, no. 4, pp. 507–531.
3. ICC/ESOMAR International Code on Market, Opinion and Social Research and Data Analytics. Available at: https://www.esomar.org/uploads/pdf/professional-standards/ICCESOMAR_Code_English_.pdf
4. Loi n 77-808 du 19 juillet 1977 relative à la publication et à la diffusion de certains sondages d’opinion Version consolidée au 30 janvier 2017 [Law no. 77-808 of 19 July 1977 on the publication and distribution of certain opinion polls Consolidated version at 30 January 2017]. Available at: <https://www.commission-des-sondages.fr/pdf/Loi77.pdf>

5. Ferguson P.A., De Clercy C. Regulatory compliance in opinion poll reporting during the 2004 Canadian election. *Canadian Public Policy. Analyse de Politiques*, 2005, pp. 243–257.
6. Xorijiy mamlakatlar konstitutsiyaviy (davlati) huquqi [Constitutional (state) law of foreign countries]. Ed. D.Q. Akhmedov. Tashkent, TSIL Publ., 2006, p. 231.
7. Selkova Ye.P. Sotsiologiya obshchestvennogo mneniya [Sociology of public opinion]. Blagoveshensk, Amur State university, 2011, pp. 64–65.
8. Weisberg H.F. The Methodological Strengths and Weaknesses of Survey Research. *The SAGE Handbook of Public Opinion Research*, 2009, pp. 223–231.
9. Frans V.A. Upravleniye obshchestvennym mneniyem [Public Opinion Management]. Ekaterinburg, Ural Publ., 2016, p. 79.
10. Smith T.W. Codes of ethics and standards in survey research. *The SAGE Handbook of Public Opinion Research*, 2009, pp. 459–467.
11. Association of Sociologists of Uzbekistan. Available at: <http://asu-sociology.uz>
12. Kodeks po praktike marketingovykh i sotsialnykh issledovaniy [Code of Practice for Marketing and Social Research]. Available at: https://ciom.kz/upload/userfiles/files/codecs_KAPIOR.pdf
13. Bokun I.M. et al. Sovremennyye metody izucheniya obshchestvennogo mneniya. Proyektirovaniye i realizatsiya onlayn-issledovaniy [Modern methods of studying public opinion. Design and implementation of online research]. Tashkent, Republican Center for Public Opinion Research “Ijtimoiy fikr”, 2020, p. 56.
14. Yoshlar o‘rtasida o‘tkazilgan ijtimoiy so‘rov: respondentlarning uchdan bir qismi pora berishni korrupsiya deb hisoblanmaydi [A survey of young people: a third of respondents do not consider bribery corruption]. Available at: <https://anticorruption.uz/uzc/item/2020/12/09/yoshlar-ortasida-otkazilgan-izhtimoiy-sorov-respondentlarning-uchdan-bir-qismi-pora-berishni-korrupsiya-deb-hisoblanmaydi>
15. Donsbach W., Hartung U. The legal status of public opinion research in the world. *The SAGE handbook of public opinion research*, 2008, pp. 431–440.
16. Position of the Commission for Public Opinion at the National Academy of Sciences of Belarus. Established by the Resolution of the Council of Ministers of the Republic of Belarus. 2002, May 31, No. 707. Available at: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=C20200707>
17. Rosenberg Sh.W. Opinion Formation. Ed. J.D. Wright. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd Ed. Elsevier, 2015, pp. 243–245.
18. Wright F.D. Researching Developing Countries. Chandos Publ., 2016, pp. 129–133.
19. Mingbayeva N. Davlat boshqaruvida jamoatchilik fikrining roli: o‘tmish va hozirgi kun [The role of public opinion in public administration: past and present]. *Society and Management*, 2020, no. 2 (88), p. 71.
20. Rokotyanskaya V.V. Upravleniye obshchestvennym mneniyem v sovremennoy Rossii [Managing public opinion in modern Russia]. *Problems of Economics and Legal Practice*, 2018, no. 5, 2018, p. 44.
21. Larry M. Bartels, Attitudes, Political and Public Opinion. Ed. J.D. Wright. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd Ed. Elsevier, 2015, pp. 193–196.
22. Yelsukov A.N., Danilov A.N. Osnovy sotsiologii i politologii [Fundamentals of sociology and political science]. Minsk, RIPO Publ., 2019, pp. 150–151.
23. Little D. A New Social Ontology of Government. Springer International Publ., 2020, p. 122.
24. Veyt S.M. Sushchnost’ i struktura obshchestvennogo mneniya [The essence and structure of public opinion]. *TSU Bulletin*, 2009, no. 7, p. 240.
25. Yeparkhina O.V. Sotsiologiya obshchestvennogo mneniya [Sociology of public opinion]. Moscow, Academy Publ., 2013, pp. 122–125.
26. O‘zbekiston fuqarolari “mamlakat Prezidentining Oliy Majlisga murojaatnomasi” [Citizens of Uzbekistan “address of the President of the country to the Oliy Majlis”]. Available at: <https://ijtimoiyfikr.uz/tadqiqotlar/zhamiyat/ozbekiston-fuqarolari-mamlakat-prezidentining-oliy-majlisga-murojatnomasi-togrisida.htm>

27. Freeland E.P. Public Opinion: Social Attitudes. Ed. J.D. Wright. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 2nd ed. Elsevier, 2015, pp. 562–568.
28. Zheltov V.V. Sravnitel'naya politologiya [Comparative Politics]. Moscow, Academic project, 2020, p. 427.
29. Raychenko A.V. Evolyutsiya paradigmy upravleniya [Evolution of the management paradigm]. Moscow, RUSAYNS, 2021, p. 98.
30. Tebekin A.V. Teoriya upravleniya [Control theory]. Moscow, KNORUS Publ., 2020, pp. 238–239.
31. Yazdonov U.T. Jamoatchilik fikri va ijtimoiy hayot [Public opinion and social life]. Samarkand, SamSU Publ., 2019, p. 149.
32. Puzikov M.F., Kudro N.M. Sovremennaya politicheskaya sotsiologiya [Modern political sociology]. 2nd ed., revised and add. Almaty, Kazakh University Publ., 2020, p. 74.
33. Ergasheva M. Jamoatchilik fikri va uning jamiyat ijtimoiy hayotidagi o'rni [Public opinion and its place in the social life of society]. *Scientific publications JSPI*, 2020, p. 5.
34. Dobratz B.A., Waldner L.K, Buzzell T. Power, Politics, and Society: an Introduction to Political Sociology. 2nd ed. New York, Routledge, 2019, p. 117.
35. Shhetinina M.S. Obshchestvennoye mneniye i upravlencheskiye resheniya [Public opinion and management decisions]. *Electronic Bulletin of the Rostov Socio-Economic Institute*, 2016, no. 4, p. 188.
36. Janoski Th. et al., eds. The New Handbook of Political Sociology. Cambridge University Press, 2020, p. 15.
37. Yakovleva M.G. et al. Opublikovaniye sotsiologicheskoy informatsii kak faktor vliyaniya na elektoralnoye povedeniye grazhdan [Publication of sociological information as a factor influencing the electoral behavior of citizens]. *Historical, Philosophical, Political and Legal Sciences, Cultural Studies and Art Studies. Questions of Theory and Practice*, 2014, no. 4-2. pp. 209–215.
38. Lapteva V.V. Obnarodovaniye rezultatov issledovaniy obshchestvennogo mneniya kak ob'yekt pravovogo regulirovaniya [Publication of the results of public opinion research as an object of legal regulation]. *Sociological Research*, 1998, no. 8, p. 7.
39. On the Basic Guarantees of the Electoral Rights and the Right to Vote in the Referendum of the Governments of the Russian Federation: Law of the Russian Federation. 2002, June 12, No. 67-FZ. Available at: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=10206507>.
40. Sansyrbayeva G.N., Mukhtarova K.S., Ashirbekova L.J. Teoriya gosudarstvennogo upravleniya [Public Administration Theory]. Almaty, Kazakh University Publ, 2015, p. 61.
41. Yo'ldoshev A.E. O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining jamiyat va davlat ishlarini boshqarishda ishtirok etish istiqbollari [Prospects of participation of citizens of the Republic of Uzbekistan in the management of society and state affairs]. Tashkent, TSUL Publ., 2022, p. 161.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-YIL 5-SON

VOLUME 3 / ISSUE 5 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.5.

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, professor, yuridik fanlar doktori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ergashev Ikrom

Ilmiy boshqarma boshlig'i, dotsent, yuridik fanlar doktori

Mas'ul muharrir: N. Ramazonov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, F. Muhammadiyeva, M. Sharifova,
Y. Yarmolik, E. Mustafayev

Musahhih: M. Sharifova

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 27.10.2023-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli bosma tabog'i 15,3.

Adadi: 100. Buyurtma raqami: 89.

TDYU tipografiyasida chop etildi.